

3. Саух П. Ю. Особливості української філософської думки другої половини XIX століття. Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 15th International scientific and practical conference. VoScience Publisher. Chicago, USA. 2022. Pp. 359–363.

4. Українська філософія : лекція. Навчальний портал НУБІП України. 2006. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/book/view.php?id=324007>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-388-3-13>

ОСОБЛИВОСТІ ЛЮДСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ У ПРОСТОРИ СУЧАСНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Семко Яна Сергіївна

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри мистецтвознавства
та загально-гуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Визначення сучасної соціально-комунікативної дійсності дуже різноманітні. У зв'язку з тим, що велику роль у сучасному комунікативному універсумі починають відігравати високотехнологічні засоби зв'язку, деякі дослідники відзначають тенденцію дегуманізації людського спілкування. Згідно з іншим напрямом думки – технічні розширення людських комунікативних здібностей самі набувають рис, властивих людині. На наш погляд, ця суперечність не є абсолютною і може бути знята в результаті розуміння сучасної комунікативної реальності як реальності взаємодії.

Важко сказати, що людина стикається з реальністю віч-на-віч. Вона бачить її завдяки очам, зображення яких обробляється і конструюється мозком. Людина створює систему у акті спостереження. Соціальна ж система створюється в акті комунікації. Соціальний простір вибудовується комунікацією. Людина занурена у соціальне настільки, наскільки занурена у комунікацію.

Комунікація є найголовнішим соціальним механізмом, формою, що зумовлює соціальну взаємодію; першопринципом та рушійною силою соціального порядку та соціальної реальності. Комунікація – матерія соціального існування, яка проявляється у безлічі форм та технологій, що

постійно розвивається та розширюється [1, р. 127]. Там, де є комунікативні процеси – там є простір соціальної реальності.

Розвиток комунікації протікає разом із розвитком та збільшенням суспільства. Зі збільшенням числа членів соціуму зростає необхідність узгодження їх дій. Поступово комунікація виходить з-під тиску безпосередньої інтеракції та починає здійснюватися за допомогою штучних, створених людиною каналів та засобів зв'язку. Так, з появою технічно опосередкованих засобів комунікації, комунікативна реальність втілюється у технічній мережі. Комунікативна реальність розширюється та оформляється у сфері віртуальної реальності (якою вона завжди і була, якщо розуміти її як простір ідей). Тільки цього разу вона розвивається, виходячи з технічного субстрату. Перехід комунікації у віртуальний простір – одна із закономірних стадій її розвитку, де спілкування нічим не ускладнюється і «кордони між її учасниками майже зникають» [1, р. 128].

Розвиваючись і дедалі більше розширюючись, комунікація перейшла у сферу віртуальної реальності. Тут, у цій сфері, вона перевершує людські здібності до відправлення та прийому інформації реальність. Можна сміливо сказати, що це надлюдсько розвинена, добудована реальності [2, р. 15]. У цій реальності можливість інтерсуб'єктивності задається технічним опосередкуванням. Технічна реальність оточує особистості як необхідну умову їхньої комунікації (засіб – це повідомлення) та вносить до нього свої корективи.

З появою технічних засобів дійсність стала відтворюватися у вигляді знаків. Таку реальність прийнято називати симулятивною, а знаки, що існують і походять з неї – симулякрами. Фізична реальність доповнюється знаком, який наскільки можна відбиває цю реальність, постійне розширення знакової реальності призводить до створення гіперреальності, у якій штучно створений знак співвідноситься ні з реальністю, і з іншим штучно створеним знаком. У міру зростання символічної реальності фізична реальність віддаляється від людини [2, р. 170–171].

Символ кодує інформацію про об'єкти фізичного світу. Спочатку це було так. Тепер світ представлений з додатковим розширенням – простором віртуальної реальності, де знак посилається не так на фізичну реальність, а на віртуальну. Симулякр посилається на симуляцію. Віртуальна реальність – соціальна реальність, заснована на технічному опосередкуванні звичної фізичної реальності, є її симуляцією. Так комунікативна реальність йде у простір симуляційної реальності, де знаки перетворюються на симулякри.

Говорячи про технологічно опосередковану соціальну реальність, не можна не згадати Інтернет – найяскравіший приклад вираження віртуальної реальності, технічно опосередкованого простору соціальної комунікації, нового розширення соціальної реальності, яка відкладає свій

відбиток на взаємодію індивідів. Його порівнюють і з глобальним мозком і з колективним несвідомим (несвідоме, за Лаканом, структуроване як мова, а Інтернет є продуктом мови програмування). Якщо посередник є повідомленням, то Інтернет, будучи глобальним посередником, у той час несе функції деякого повідомлення, має ознаки автономності. Можна сказати, що медіа становлять саме повідомлення, яке слід розглядати як соціокультурний світопорядок [3, р. 908].

Свідомість, як відомо, залежить від типу семіозису (знакової системи). Людська свідомість пройшла ряд типів культури та розвивалася у відповідних типах семіотичних середовищ: усного, письмового, друкованого та електронного. З появою комп'ютера, наша свідомість все більше залежить від останнього типу семіозису. Звичайно, вона породжує цей тип, але й сама є його породженням. Це не дає нам право говорити про чисту суб'єктивність цього типу соціальної реальності, але певні риси останньої вона має. Комунікативна реальність, втілена в технології, постає як квазісуб'єкт. Комунікативна реальність будується на розширенні, об'єднанні та посиленні (штучному «зовнішненні») людських здібностей. Людина опосередковує себе у зовнішніх знаряддях, інструментах комунікації, створюючи символічні конструкції, засновані на техніці. Техніка, яка має комунікативну природу, сама починає виступати як повідомлення.

Можна сказати, що соціальна реальність формується під впливом людини і набуває від неї відповідних рис. Індивід, будучи частиною комунікативної системи, отримує від неї зворотний відгук. Щойно змінюється вигляд комунікативної середовища, змінюються деякі властивості людини і людського спілкування. Спробуємо зрозуміти, за рахунок чого це відбувається і до яких наслідків може призвести.

З постійним зростанням та розвитком суспільства йде процес оформлення людських здібностей (комунікативних і не лише) у просторі технічного. Поступово людська свідомість та здатність до прийняття рішень виявляються втіленими зовні – у просторі технічної мережі. При цьому, як зауважив Ж. Бодрійяр, при екстраверсії внутрішнього до нас примусово входить зовнішнє [1]. Ми стаємо залежними від банкоматів, смартфонів, навігаторів, бортових комп'ютерів. Так, якщо електронний помічник в автомобілі застерігає вас від поїздки, ви підкоряєтеся йому.

Чим більше людина взаємодітиме з простором технічного, тим більше людського вона втрачатиме. Однак це слід вважати лише однією стороною медалі. Цей процес обміну якість двосторонній і прагне взаємозбагачення та рівноваги. Простір віртуально-технічного поступово дегуманізує людину, тоді як вона наповнює її своїми суб'єктивними рисами. Формуючись у межах одного й того ж комунікативного простору,

різниця між суб'єктом і об'єктом стирається. За рахунок чого це відбувається?

В одній із робіт У. Матурани вказується на те, що згодом автопоетична система починає проникати у свої зовнішні світи. Кордони системи комунікації (що має всі ознаки автопоетичного розвитку розчиняються у свідомості, а воно у ній. З погляду авторки це природний процес, під час якого всі будуть еквівалентні один одному. Оскільки самоорганізація організму залежить від цього, яке середовище він відбиває. Матурана та його співавтори проводять аналогію з буддійською теорією про те, що «самість» – це історія, яку свідомість розповідає самій собі, щоб заблокувати страх і паніку, що виходять від усвідомлення того, що людські істоти не мають самості» [3, р. 916]. Ми всі формуємося в рамках однієї системи, де суб'єкт та об'єкт змінюються місцями.

Для Н. Лумана, який розвиває ідею автопоезиса Матурани, комунікація представляє надкоординацію координації організмів. Систему, яка обіймає індивідуальні свідомості та диктує їм свої правила. У роботах сучасного вченого Ф. Хейлігена суспільство постає як світовий суперорганізм, де кордон між внутрішнім (індивідуальним) і зовнішнім (комп'ютерним і соціальним) стирається все більше і більше, бо сучасні бездротові засоби зв'язку роблять обмін інформацією в єдиному соціальному середовищі практично миттєвим. На даний момент взаємозв'язок людини та комп'ютера може бути налагоджено ментально, що говорить про інтеграцію індивіда в суперорганізм, в рамках якого об'єднано діяльність штучної машини та природного інтелекту.

Комп'ютер може проводити обчислювальні операції та раціонально працювати з ментальними образами. Можна сказати, що сучасна віртуальна реальність та Інтернет є феноменом розширеної свідомості, надіндивідуальної структури групового та людино-машинного інтелекту.

Світ віртуальної реальності – простір симулякрів та обміну протокольними повідомленнями між технічними приймачами та передавачами. Здійснюючи свою діяльність у цьому світі, людина перетворюється на медійний конструкт, екран, що сприймає образи, породжені в симуляції, що веде до зменшення глибини людського спілкування та людської особистості. Замість обміну змістовними повідомленнями людське спілкування бідніє, повторюючи протокольну взаємодію технічних систем.

Однак це лише частина процесу, яка відображає лише дегуманізаційні явища, що відбуваються з людиною в рамках її життя у новому соціальному просторі. Поряд із цією тенденцією існує інша: людина все більше ідентифікує свій образ у реальному житті з образом, який вона формує про себе у віртуальній реальності.

На підставі викладеного, можна зробити такі висновки. Об'єктивна реальність відбивається і структурується у мові, у вигляді актуалізації якої створюється комунікативна реальність. Соціальна реальність – реальність комунікативна. Соціальний простір – середовище, побудоване комунікацією, і в цьому сенсі соціальна реальність може бути названа комунікативною. Саме в ній і завдяки ній можлива побудова інтерсуб'єктивних соціальних відносин. Згодом ця реальність перетворюється на світ, наповнений знаками, гіпертекстуальний світ, опосередкований технікою.

У сучасній комунікативній реальності системи свідомості та системи штучної свідомості та пам'яті об'єднані в рамках однієї комунікативної мережі, де межа між природним та штучним поступово стирається. Комунікативна реальність – це реальність взаємодії. В ній знімається протиставлення суб'єкта та об'єкта. Вони є продуктом комунікації та існують лише тому, що включені до загального комунікативного поля. У ході взаємодії, що здійснюється в єдиному комунікативному просторі, суб'єкт та об'єкт існують у стані взаємообміну властивостями. При цьому в процесі взаємодії з технічними системами людина відчуває їх дегуманізуючий і знеособлюючий вплив, будучи пасивним учасником процесу комунікації, фіксатором, наданих їй машиною образів, тоді як інформаційні комунікативні технології (ІКТ) набувають рис «людяності» та суб'єктивності.

Література:

1. Baudrillard J. Ecstasy of Communication. *The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture*. Port Townsend : Bay Press, 1983. P. 126–133.
2. Halayes K. How we became posthuman: Virtual bodies in cybernetics. Chicago and London : The University of Chicago Press, 1999. 366 p.
3. Heylighen F., Bollen J. The world-wide web as a super-brain: from metaphor to model. *Cybernetics and Systems '96. Austrian society for cybernetic press*. 1996. P. 917–922.